

KEELE ELURIKKUSEST

KIRJANIKUD KUI KEELELISE LIIGIRIKKUSE ALALHOIDJAD VÕIKSID KAALUDA, KAS POLEKS AEG SEADA OMA SÕNU ÜHA TUGEVAMALT LOODUSLIKU KESKKONNA HÄVINGU VASTU, KIRJUTAB JAN KAUS.

JAN
KAUS

Eesti ühiskonnas on omajagu vastuseise, ent üks lahendamatum neist tundub jagavat inimesi selle alusel, kuidas nad suhtuvad oma füüsilise keskkonda.

Laias laastus võib vastuseisu otspunktidest leida diametraalselt erinevad hoiakud – üks ütleb, et keskkond eksisteerib inimese jaoks, teise meelest on pigem vastupidi, inimene peaks rakendama oma nõu ja jõu keskkonna teenistusse. See vastuseis väljendub näiteks suhtumises metsa: ühelt poolt tajutakse metsa kui kasulikku ressursi, looduslikku puiduvaru, mis on mõeldud ennekõike inimesele majandamiseks ja ühiskondliku heaolu kasvatamiseks.

Teisest otspunktist leiab aga hoiaku, mille kohaselt ei ole mets ainult inimliku kasusaamise vahend, vaid ka täiesti iseseisva väärtusega keskkond. Mõlemad vaateviisid leiavad üldjoontes, et Eesti inimese heaolu sõltub metsast, ent üks usub pigem metsa kasutamisse, teine selle hoidmisse. Muidugi võib metsa aktiivselt majandav inimene olla veendumusel, et metsa regulaarne harvendamine, raadamine ja muuviisiline kasutamine tähendabki metsa hoidmist – veendumus rajaneb seisukohal, et omapäi jäetud mets vananeb umbes nagu inimenegi, kaotab oma toimivuse ja väärtuse.

Teiselt poolt võib sellise uskumuse vastu kosta, et kas tõesti olid kõik metsad need sajad miljonid aastad enne inimkonna teket määratud kiratsema? Pealegi, kas poleks vabalt vohav mets majanduslikult kasulik – jääb ju aktiivsest majandamisest puutumata looduslikkust kõikjal maailmas aina vähemaks, raadama-

ta laas võib olla ühel päeval omaette vaatamisväärsus.

Viimase küsimuse asetusest pole raske aimata, kummale poole ise selles vastasseisus kaldun. Mu jaoks võrdub lageraiutud ja ülessongitud pinnasega endine mets puruks pommitatud linnaga. Ent ma ei tahaks kasutada siinset platvormi ainult keskkondlike loosungite kuulutamiseks. Pigem osutaksin aimdusele, kui võrd sügava seose võib leida kahjustamata looduskeskkonna ja elujõulise ilukirjanduse vahelt. Märksõna on liigirikkus.

Nii nagu füüsilise keskkonna tugevus toetub looduslikule liigirikkusele, toetub keelekeskkonna ja sedakaudu terve ühiskonna tugevus ilukirjanduslikule liigirikkusele. Õieti võibki öelda, et keele ja mõtlemisvõime liigirikkus tulebki kõige selgemalt ilmsiks ilukirjanduses, ilukirjandusena. Ilukirjandus kobestab keele pinnast ja saab ainult tekkida pidevalt kobestatud keeles. Kirjanduski on omamoodi mükoriisa, mis seob mingi ühiskondliku keskkonna osiseid nähtamatuid, sageli ootamatuid ja veidraid teid pidi ühte.

LUTS JA MASTIMÄND

Üldjoontes on nii, et kui metsas kõnnib inimene, kes pole seda õppinud jälgima, selle liigirikkust tuvastama, keskendubki ta tähelepanu sellele, mis kõige kergemini pilku püüab – kõige kõrgemale mastimännile, kõige kaharamale ohvritammele või siis mõnele suurele loomale, kui see ette juhtub sattuma.

Kultuuriga on enam-vähem sama asi – enamus eestlasi on kuulnud mõne eesti kirjaniku nime, mis teiste kohal uhkelt kõrgub, ent kui inimene on palju lugenud, on tal võimalus näha metsa laiemalt; ta oskab ühe kirjaniku loomingut teise omaga ühte siduda ning märgata ühtlasi seda, mis sidumise võimalikuks teeb; ta saab hakata manama silme ette maastikku, eesti kultuuri, meie mõtlemisviiside kihilist, elavalt võnkuvat pinnast, mis on suuresti moodustunud poeetilise sõnakasutuse võrsetest või viljadest, olgu nendeks siis vanasõnad, regiivärsid, naljad, piibli- ja muude tekstide

tõlked, juhuluuletused, jutustused, laulusõnad või romaanid.

Nii ongi võimalik avastada, et tähtis pole mitte ainult/ennekõike mõni üksik puu, vaid ka see maastik, pinnas, millele puu toetub; maastik, mis teeb puu võimalikuks ja millele puu oma jõu annab.

**MA ISE OSKAN
USKUDA VAID
SELLIST PATRIOTISMI,
MIS VÕRSUB
EESTI KULTUURI
LIIGIRIKKUSEST,
VAJADUSEST HOIDA
EESTIKEELSE
KIRJASÕNA
KÜLLUSLIKKUST,
MITTE MINGITEST
GLOBAALSE LEVIKUGA
KONSERVATIIVSETEST
ETTEKUJUTUSTEST, MIS
KÜLL APELLEERIVAD
KOHALIKULE
ERIPÄRALE, ENT EI
PAISTA SEDA ERIPÄRA
MÕNIKORD JUST ERITI
HÄSTI TUNDTVAT.**

Keele pinnas koosneb paljude laulnud, lugusid jutustanud ja kirjutatud inimeste panusest, nende jäetud lugematutest lausetest, mille huumus annab uutele kirjutajatele, aga laiemaltki igale eesti keelt kasutavale teadvusele jõudu õitsele lüüa, omaenda olemisele mõttet ja sõnasused leida; ja loodetavasti mõista, et ükski kasutatud lause pole tekki-

nud tühjalt kohalt ega tühjale kohale, vaid sellesse on koondatud alata-sa uusi vorme omandav, ühtaegu lo-kaalne ja universaalne inimsus, mida kirjandus keeles tihendada püüab. Seega säilitab kirjandus otsesemal või kaudsemal kombel lugematute inimeste elukogemuse.

Kõik nad kasutasid keelt, kõik nad lisasid midagi. Mis tähendab, et kirjandus mitte ainult ei kobesta keele pinnast, vaid salvestab ka selle erinevaid olekuid, kihte, tekstuu-re, aineid ja arengujooni. Ja mida rohkem säilib eesti keele pärandis erinevaid keelekujusid, erinevaid kõnelemise laade, seda suuremat liigirikkust võimaldab pinnas edaspidi.

Iga keelepinnasest võrsuv väljendus haarab endas kaasa pinnaalu-seid mõjusid, millest kõiki ei suuda täheldada ka vilunui silm. Sõnad on nagu DNA – nad moodustavad lugematul hulgal kombinatsioone, mis kanduvad edasi, ilma et me teadvus-taksime, kellelt mingi kombinatsioon täpselt pärineb.

Alguses oli küll Sõna, ent selle jõud on võnkunud läbi aastatuhandete iga elusa hinge hingamises. Igas minu kasutatud sõnas on peidus hulgaliselt ammuseid elusid, taotlusi, otsinguid, ajendeid, intonatsioone. Ei, igas minu kasutatud tähes! Irene Vallejo on osutanud tähelepanu sellele, et kreeka tähestik ei tekkinud arvatavasti pika aja jooksul, põlvkondlike ponnistuste jõul, vaid selle taga võis olla üheainsa erakordset andeka inimese teadlik keeletegu.

Me ei tea selle inimese nime, ei tea isegi seda, kas tegu oli mehe või naisega, võime vaid aimata seda piirkonda, kus ta foiniiklastega kokku puutudes tegutses, tähtis on aga see, et tema kirg, tema saavutus elab nähtamatult, ent reaalselt edasi ka iga üksiku ladina tähestiku tähe igas ainsas kasutuskorras.

KEELE MAASTIK JA MAASTIKU KEEL

Kui loodus- ja keelekeskkonna paralleliga lõpuni välja minna, võib öelda, et ilukirjanduse marginaliseeru-

mist pole raske võrrelda füüsilise maastiku vaesestumisega. Mida vähem ringleb avalikul väljal erinevaid keelelise väljenduse võimalusi, seda vähem on võimalusi maailma mitmekesisust kirjeldada – või seda isegi mitmekesisena tajuda. Varjundid taanduvad, üha edukamalt levivad mustvalgeid lahendusi pakkuvad monokultuursused.

Me oleme kaotamas kontakti omaenda keele liigirikkusega. Asi pole sageli enam küsimuses, kas keegi on lugenud «Hingede ööd», vaid kas inimene on ülepea kuulnud Ristikivi nime – olgugi et ikka veel leidub neidki, kes ei suuda kujutada ilma «Hingede öö» unenäolise kaotusvalutundeta, ühtaegu ähmase ja terava koduigatsuseta eestlaseks olemist ettegi.

Ma ise oskan uskuda vaid sellist patriotismi, mis võrsub eesti kultuuri liigirikkusest, vajadusest hoida eestikeelse kirjasõna külluslikkust, mitte mingitest globaalse levikuga konservatiivsetest ettekujutustest, mis küll apelleerivad kohalikule eripärale, ent ei paista seda eripära mõnikord just eriti hästi tundvat.

Asja tuleb vaadata ka vastupidi: just kirjanikud kui keelelise liigirikkuse alalhoidjad, keelepinnase vihmaussid ja hüüfid, võiksid kaaluda, kas poleks aeg seada oma sõnu üha tugevamalt loodusliku keskkonna hävingu vastu. Meie maastike vaesestumine pole ainult paari introvertsema looduskirjaniku asi – kui me kirjanikena soovime, et ühiskond takuaks meie panust keelelise ja sedakaudu ühiskondliku liigirikkuse hoidmisel, võiksime rääkida kaasa ka Eesti keskkondliku külluse, maastike mitmekesisuse säilitamisel.

Me võiksime tuletada meelde, et maastikud pole ainult majandamiseks, töötlemiseks, arvutamiseks, vaid ka vaatlemiseks, varjamiseks, avastamiseks. Eesti olemus paistab toetuvat ennekõike kahele asjale: meie keelele ja meie maastikele. Võiksime võidelda mõlema eest – et meil oleks ikka nii füüsilisi kui vaimseid kohti, mis võimaldaks vaadata metsa poole või lausa minna omadega metsa.

KUHU KADUS AGATHA CHRISTIE?

KRISTA KAER TEEB ÜLEVAATE FESTIVALI VÄLISKAVAST, KUST SAAME TEADA, KUIDAS MITTE RIKKUDA HEAD LUGU, MIDA TEGID SEITSE TÜDRUKUT METSAS JA LÕPUKS EHK KA SEDA, KUHU IKKAGI KADUS AGATHA CHRISTIE.

KRISTA
KAER

Käes on järjekordne kevad ning kirjandusfestival Head-Read pakub kuulajatele võimaluse saada osa mitmete väliskülaliste esinemistest. Sel aastal tuleb tõesti tõdeda, et kava on üsna põhjamaine. Valdav osa kirjanikke on pärit põhjamaadest ning see annab kindlasti tervele festivalile tooni. Mis seal ikka, loodame järgmistel aastatel lõunapoolsema kirjanduse lisandumist ja naudime seekord põhjamaist kargust.

Alustada võib Soomest, mis on seekord esindatud väga tugevate kirjanikega. Kõigepealt **Pirkko Saisio**, kirjanik, näitekirjanik, lavastaja ja näitleja. Loovisiksus, kes on väljapaistev kõigis oma rollides. Ta ise kirjutab: «Ma olen jutuvestja tütar. Võib öelda, et mu ema oli krooniline valetaja, sest ta ei lasknud kunagi pelgal tõel head lugu ära rikkuda.»

Lugude jutustamisega on Pirkko Saisiol hästi läinud, sest ta on esitatud seitse korda Soome kõige hinnatuma auhinna, Finlandia auhinna nominendiks. 2003. aastal ta selle ka sai omaenda elust kõneleva triloogia kolmanda ja viimase osa «Jumalagajättude punane raamat» eest. Tema triloogia esimene osa ilmus juba 1998. aastal ning pälvis otsekohe suurt tähelepanu. Ta kombineerib selles proosa ja näitekirjanduse, dialoogid vahelduvad monoloogidega, materjali on ta sageli leidnud omaenda elust. Talle pakuvad huvi sooja suhteprobleemid, vastandlike jõudude – kord ja kaos, usk ja uskumatus, võim ja armastus, mehelikkus ja naiselikkus – võitlus. Eesti keeles on Pirkko Saisiolt ilmunud «Kaini tütar» ja tema seni viimane romaan «Passioon».

«Passioon» järgib Saisio ühe ehte, uhke kaelakee kulgu läbi sajandite ja kokkupuutes eri inimestega. Tõsi, ehe ei tee seda teekonda läbi sellisena, nagu see oli algselt, kuid tema lugu ulatub siiski 16. sajandi algusest Soome tänapäeva. Tegu on tõelise Euroopa kroonikaga, kultuurilooa, milles autor keskendub elu mõtte ja eesmärgi otsingutele.

Pirkko Saisio on juba kogenud ja tunnustatud kirjanik, **Iida Turpeinen** on aga kirjanduses uustulnuk. Ta on kirjandusteadlane, kes kirjutab prae-

gu teadustööd loodusteaduste ja kirjanduse ristumiskohtadest. Teda kui kirjanikku huvitab teadusliku uurimistöõ kirjanduslik potentsiaal ning selle arendamise võimalused. Tähelepanu pälvisid juba tema lühijutud inimeste ja loomade suhetest, kuid kuulsaks sai ta oma esikromaaniga «Surelikud» (2023).

«Surelikud» räägib kolm lugu, mis leiavad aset kolmel sajandil ning mille keskmes on loom nimega Stelleri meriõhv. Esimeses loos, 1741. aastal saab ta alles omale nime, kui loodusteadlane Georg Wilhelm Steller liitub kapten Vitus Beringiga, et leida uus Põhja-meretee. Ekspeditsiooni käigus leiavad nad looma, kes saab nimeks Stelleri meriõhv. 1859. aastal saadetakse Venemaa Alaskalt mehed otsima selleks ajaks juba küttime tulemusel välja surnud meriõhva skeletti, et toimetada see keiserlikku ülikooli. Ja 1952. aastal saab Helsingi zooloogiamuuseumi preparaatore ülesande restaureerida täielikult säilinud meriõhva skelett.

Iida Turpeinen on kirjutanud paeluva seikluse, mis paneb lugeja mõtlema inimlike püüdluste ja looduse hapruse, suurte ambitsioonide ja inimeste vastutuse üle.

ROOTSIS JA PÕHJAMERES

Põhjamaades toimub veel teistegi festivalikülaliste raamatute tegevus. Rootsi kirjanik ja ajakirjanik **Anneli Jordahl** on saanud inspiratsiooni Aleksis Kivi «Seitsmest vennast» ning kujutlenud, mis juhtuks siis, kui seitsme poisi asemel elaksid metsas seitse tüdrukut. Kui tüdrukute ema ja isa pole enam nende elu suunamas, tuleb neist igaühel valida oma tee. Seda nad raamatus teevadki, kuigi kergelt ei kulge see neist kellelgi.

Tina Harnesk, raamatukoguhoidja, kes armastab ka kirjutada, on põiminud oma raamatusse «Lumme külvajad» nii oma perekonnalugu kui saamide pärimusi ja rahvajutte. Ta on ise öelnud, et katsub oma kirjandusliku tegevusega jätkata saamide jutuvestmise traditsiooni.

Tema raamatus kohtume 85-aastase ekstsentrilise Mariddjaga, kes on just teada saanud, et tal pole enam kaua elada jäänud. Tema põhimure on see, kuidas varjata seda oma aeglaselt dementsusesse libiseva mehe eest.

ROOTSI KIRJANIK JA AJAKIRJANIK ANNELI JORDAHL ON SAANUD INSPIRATSIOONI ALEKSIS KIVI «SEITSMEST VENNAST» NING KUJUTLENUD, MIS JUHTUKS SIIS, KUI SEITSE POISI ASEMEL ELAKSID METSAS SEITSE TÜDRUKUT.

See vanapaar armastas kunagi üle kõige üht poissi, kes neilt võeti. Kus on väike Heaika-Jona nüüd – see on küsimus, millele Mariddja selles elus veel vastust saada tahaks. Tegu on väga poeetilise ja liigutava looga, millele hakkad kaasa elama juba esimestest lehekülgedest peale.

Linnaelust ja melust eemale viib lugeja ka saksa kirjanik ja ajakirjanik **Dörte Hansen**, kelle romaani «Mere äärde» tegevus toimub ühel väikesel saarel Põhjameres. Ta on Saksamaa äärealadest kirjutanud ka oma varasemates teostes. Eestlastele peaks eriliselt äratundmist pakkuma just väikesaare lugu, kus kala pole enam piisavalt, see-eest aga on kohale

LUCY WORSLEY
FOTO SOPHIA SPRING

tulnud turistid. Ja tundub, et turistid ei taha sealt kuhugi kaduda. Asja teeb huvitavamaks veel see, et saare vetesse on ilmunud vaal, keda sealkandis pole mäletamist mööda kunagi nähtud. Vaala kujundit on viimasel ajal ootamatu ja mõjusa muutuse kujundina kasutatud ka ingliskeelses kirjanduses. Ja enamasti seal, kus kohtuvad muutused ja traditsioonilisem elulaad.

ISLANDI AJALOOKIRJANDUS

Kui Iida Turpeinen ammutas kirjanduslikku inspiratsiooni loodusteadustest, siis islandi kirjanik **Sigrún Pálsdóttir** pöördus ajaloo poole. Ta ongi erialalt ajaloolane ja alustas kirjanduslikku tegevust ajalooliste biograafiatega, käsitledes talle huvi pakkuvaid sündmusi. Tema esikromaan on samuti tihedalt ajalooa seotud. See on sel aastal «Salakambri» nime all eesti keeles ilmunud ning selles vaatleb ta ajalooteadusega kaasnevatid kõhklusid ja kahtlusi. Raamat on saanud ka Euroopa Kirjandusauhinna ning tegu on tõesti haarava ja mõjuva teosega.

Väga suur rõõm on näha festivalil taas ungari autorit. Seekord saame kuulda **Krisztina Tóthi**, kes on avaldanud umbes nelikümmend raamatut. Tema raamatutes võib leida nii absurdihumorit kui ka halastamatult ühiskonna silmakirjalikust paljastavaid kirjeldusi. Novellikogus «Piksel» seob ta kolmekümnes loos ühte kokkusaatumused ja lahkumineku, suhted, mis on ühtaegu kummalsed, aga väga realistlikud. Oma lasteraamatus «Emmele tehti operatsioon»

räägib ta lastele vähihaigusest, tehes seda arusaadavalt ja lihtsalt.

ŠOTI BALLAADID

Siit võib nüüd minna edasi luule juurde. Kõigepealt **Robin Robertson**. Robin Robertson on kaua mitmetes suurtes kirjastustes luuletoimetajana tegutsenud šoti luuletaja. Tema luule on enamasti tume ja süng ja väga mõjuv. Tema uued käsitlused vanadest šoti ballaadidest ja lugudest ei taha sugugi meelet minna, kui oled teda ennast neid lugemas kuulnud.

Ta sai eriti tuntuks, kui tema poeemromaan «Pikk kaader» kandideeris Bookeri preemia lühinimekirjas 2018. aastal. Tavaliselt luulel sellesse nimekirja asja ei ole. Selles räägitakse ühe Nova Scotiast pärit ja Teises maailmasõjas võidelnud mehe teekonnast USA-s, sihtpunktiks Los Angeles, kuhu olid kogunenud veel teisedki sõjaveteranid. Luuletaja ise rääkis, et ta vaatas läbi usumatu hulga vanu filme, et saada aru, millised olid sõjajärgsed USA linnad, ning tal oleks võimalik teha oma raamat pisiasjadeni täpselt ja usutavaks. Robin Robertsoni luulet eesti keeles seni ilmunud ei ole, aga juba suvel saab see viga loodetavasti Loomingus parandatud.

Palju paremini on läinud **Valerio Magrelli**, kelle eestindamisega on usinalt tegelenud Maarja Kangro. Kakskeelne kogumik «Luule DNA. Il Dna della poesia» on ilmunud Maarja Kangro ja Kalju Kruusa tõlkes ning hilisem kogu «Jää vait, müra» Maarja Kangro tõlkes. Need kaks kogumikku peaksid andma ülevaate ja ettekujutuse Magrelli luuleloomingust ning alati on hea kuulda ka poeeti ennast oma luulet lugemas.

SIGRÚN PÁLSDÓTTIR
FOTO ERAKOGU

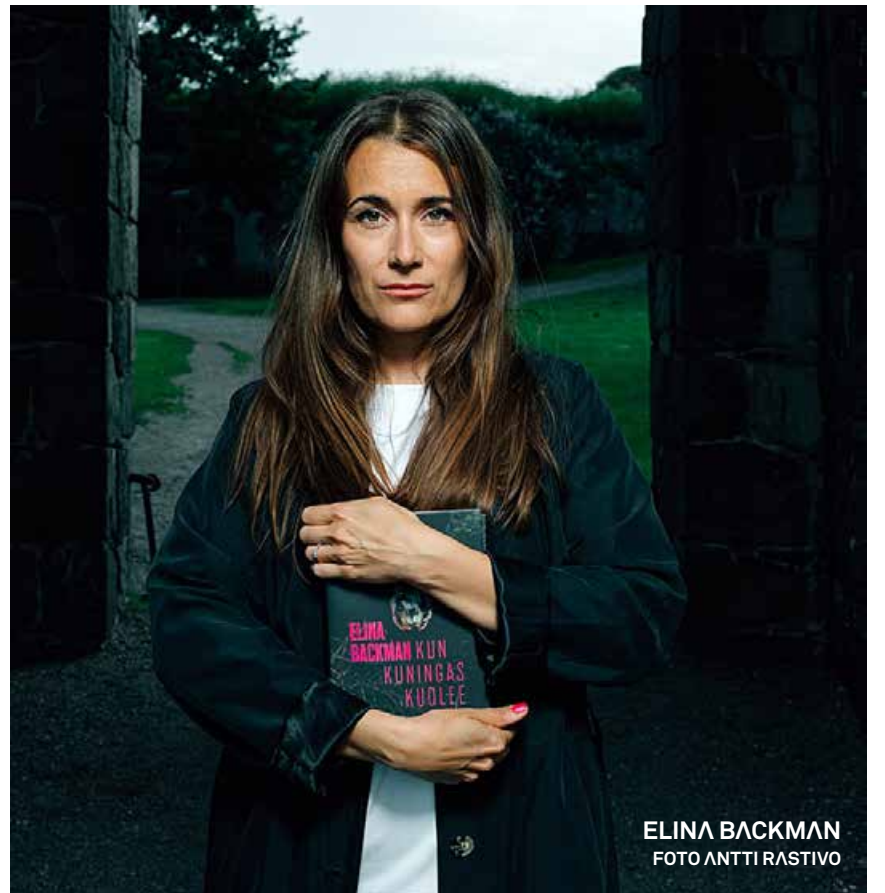

CARTERI RAAMATUTE MÕRVAD ON ÜPRIS JÕHKRAD, SÜŽEED ON VÄGA PÕNEVAD JA ILMSELT ON HUVITAV KUULDA, MIDA TA ISE OMA LOODUD MAAILMAST ARVAB. EESTI KEELES ON OLEMAS «KRUTSIFIKSIMÕRVAD» JA «TIMUKAS».

CHRIS CARTER, FOTO NEIL SPENCE

ELINA BACKMAN
FOTO ANTTI RASTIVO

MÕRVAD, UURIJAD JA AJAKIRJANIKUD

Nüüd aga krimiautorite juurde. Neid on meil kolm ja nad esindavad üsnagi eripalgelist krimikirjandust.

Kõigepealt Brasiilias sündinud ja inglise keeles kirjutav **Chris Carter**, kes on ise kriminaalset käitumist uurinud ja USA Michigani osariigi prokuratuuri kriminaalpsühholoogia osakonnas töötanud. Ilmselt just seal on ta puutunud kokku üsnagi räigete juhtumitega ning need on andnud talle ainet romaanide kirjutamiseks. Tema raamatutes tegutseb kriminaaluurija Robert Hunter ja lugejatel on olnud juba kahel korral võimalus Hunterile mõrtsuka püüdmisel kaasa elada. Carteri raamatute mõrvad on üpris jõhkrad, süžeed on väga põnevad ja ilmselt on huvitav kuulda, mida ta ise oma loodud maailmast arvab. Eesti keeles on olemas «Krutsifiksimõrvad» ja «Timukas».

Hoopis traditsioonilisemaid krimiroomaane kirjutavad **Elina Backman** ja **Tove Alsterdal**. Elina Backmanil on nüüd eesti keeles ilmunud kaks raamatut, «Kui kuningas sureb» ja «Kui jäljed kaovad». Elina Backman on meedia- ja turundusspetsialist ja töötab meedias loovjuhina. Tema esikromaan «Kui kuningas sureb» sai kiiresti kuulsaks ja see tõlgiti 12 keelde. Tema raamatutes uurivad mõrvu ajakirjanik Saana Havas ja kriminaaluurija Jan Leino. Need on ladused ja tänapäevased romaanid, mis annavad huvitava pildi Soome ühiskonnast. Ja kuigi teda on liigitatud ka *nordic noir*'i autoriks, ei ole tema puhul see *noir* liiga must.

NARTSISSISTID MINU ÜMBER

Tove Alsterdal on rootsi ajakirjanik, stsenaarist ning näite- ja krimikirjanik. Eesti keelde on tõlgitud tema Adaleni sarja kolm raamatut, mille tegevus toimub keskustest kaugel metsade vahel. Alsterdali uurija on Eira Sjödin, kes peab kuritegude avastamise käigus saama hakkama omaenda elu ja lapsepõlvest pärit painajatega. Triloogia esimene raamat pälvis 2020. aastal rootsi parima krimiroomaani auhinna. Alsterdali raamatud on huvitavalt üles ehitatud ja psühholoogiliselt usutavad.

Neid on samuti tõlgitud mitmetesse keeltesse.

Nüüd on siis jäänud veel kaks autorit, kes ei kirjuta ilukirjandust, kuid kelle raamatud on sellegipoolest väga populaarsed ja kõrgelt hinnatud.

Neist esimene, **Thomas Erikson**, on mõnikord tekitanud ka vastakaid arvamusi, kuid huvi tema raamatute vastu on suur. Ta on väidetavalt kõige enam tõlgitud elav rootsi autor. Inimesi huvitavad enesebiraamatud ning Erikson ongi püüdnud inimesi abistada – panna nad endast paremini aru saama. Just sel eesmärgil on ta kirjutanud sarja «Minu ümber», millest eesti keeles on ilmunud «Idioodid minu ümber», «Energia-vampiirid minu ümber», «Tagasilöögid minu ümber», «Psühhoopaadid minu ümber» ja «Nartsissistid minu ümber». Need raamatud on tõlgitud umbes kuuekümmesse keelde ja loodetavasti on lugejad saanud neist ka tõesti abi või arusaamist, mida nad oma elus teisiti saaksid teha.

Ja viimasena, kuid erakordselt olulisena **Lucy Worsley**, õbluke briti ajaloolane, kes aitab maailmal selgust saada Inglismaa ajaloos, eluolus, toidu ja riiete ajaloos ning viimasel ajal ka kirjanike elukäikudes ja selles, kuidas need on nende teoseid mõjutanud.

Arthur Conan Doyle ja Sherlock Holmes on tuntud kõigile klassikalise krimikirjanduse austajatele ning sugugi vähem kuulus ei ole Agatha Christie. Lucy Worsley on uurinud Agatha Christie elu põhjalikult ja viisalt ning tulnud välja teooriaga selle kohta, kuhu siis ikkagi Christie kadus, kui kogu Inglismaa teda taga otsis. Oma raamatus «Agatha Christie. Tabamatu olemusega naine» on ta püüdnud aru saada, kuidas kujunes Agatha Christie kirjanikuks, kelle raamatuid loetakse ikka veel ja kelle tegelased ei tundu aegunud. Christie fenomen elab edasi, tema raamatute põhjal tehakse filme ja etendusi ning teda avastavad üha uued lugejad. Lucy Worsley raamat lugedes ja teda kuulates on võimalik otsustada, kas autor on Christie tabamatu olemuse tabanud.

Kuulamist peaks jätkuma kõigile, keda huvitab kirjandus.

Kohtumiseni festivalil!

REKLAMMI EI TEE JA MIKSERIST EI RÄÄGI! LAVAL PEHK JA AVANDI

KIRJANDUSFESTIVALIL HEADREAD ON ALATI MITMEKÜLGNE JA MAHUKAS KODUMAISE KIRJASÕNA KAVA. TÄNAVUGI SAAVAD KIRJANDUSHUVILISED OSALEDA KOHTUMISTEL KIRJANIKEGA, KUULATA VESTLUSRINGE, MINNA TEATRISSE JA NAUTIDA MUUSIKAT, KIRJUTAB MARI REBANE.

Festivali kava üks telg on tuntud ja tunnustatud eesti kirjanike omavahelised vestlused Kirjanike Majas. Sarja avavad sisejulgeoleku ekspert **Erkki Koort** ja prosaist **Taavi Kangur**, kelle ühisnimetaja on krimisugemetega ajalooline kirjandus või siis hoopis ajaloosugemetega krimikirjandus. Koorti sulest pärinevad ajaloolised romaanid, mille tegevus toimub 14. sajandi Lõuna-Eestis, neile lisaks 1990ndate Eestisse paigutuv spiooniromaan. Taavi Kangur jälgib enda värskemal romaanis «Täpamise eelõhtu» peategelase kaudu Nõukogude Liidu lõppu ning Eesti Vabariigi tekkimise ja arenguga seotud unistusi ning nende pörkumist tegelikkusega.

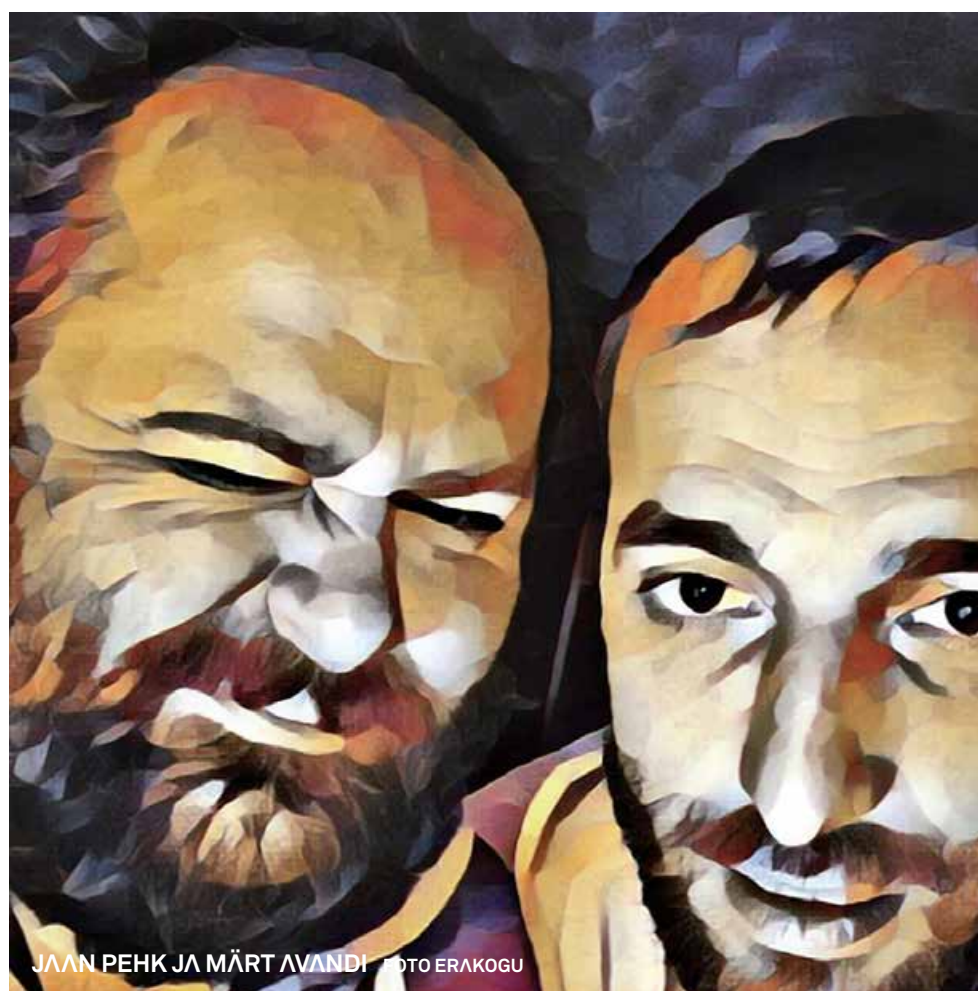
Seejärel arutavad loomingut, elu ja nende kahe kokkupuutepunktide üle **Urmas Vadi** ja **Sven Mikser**. Kirjaniku, ajakirjaniku, stsenaaristi ja lavastaja **Urmas Vadi** värskem, mullu ilmunud romaan «Kuu teine pool» on tõusnud Eesti ühe loetuma teose hulka. Vadi-le on iseloomulik autobiograafiliste sugemetega proosa, mis põimib sisse kohati absurdini küündivaid fantaasiamänge.

Eelkõige poliitiku ning avalikkuse jaoks ehk ootamatult ka kirjanikuna tuntust kogunud **Sven Mikseri** esikromaan «Vareda» võitis 2023. aastal Eesti Kirjanike Liidu romaanivõistluse ning on pälvinud ka lugejate sooja vastuvõtu. Noorteromaanis teeb oma esimesi samme elutee otsingutel 16-aastane Johannes, taustaks 1991. aasta pöördelised sündmused nii Eestis kui ka mujal maailmas.

MAAGILINE JA ÕUDNE EESTI

Laupäeval võtavad Kirjanike Maja pehmetel lavatoolidel kohad sisse **Piret Jaaks** ja **Sveta Grigorjeva**. Proosa- ja näitekirjanik ning stsenaarist **Piret Jaaks** on kirjandusmaastikul juba tuntud tegija, kuid tema esikromaan «Taeva tütre» ilmus mullu, pälvides Eesti Kirjanike Liidu romaanivõistlusel kolmanda koha. Haruldase sisendusega kirjutatud missioonilugu Esimese maailmasõja ajal tegutsenud Eesti päritolu baltisaksa misjonärist **Hedwig Büllist** tõi **Jaaksile** Eesti Muinsuskaitse Seltsi teenetemedali.

Luuletaja, tantsija ning koreograaf **Sveta Grigorjeva** võitleb enda loomingu kivinenud arusaamadega. Lasnamäel sündinud, eesti-vene segaperest pärit naissoost loomeinimesena kõneleb ta ühiskonna äärealadelt, tõrjutute ja veidrike eest, sotsiaalse tuimuse ja üldiseks tunnustatud enesest-mõistetavuste vastu, ent tema kõne-laadi jõud on tõstnud ta eesti kaas-aegse kirjanduse keskmesse. **Grigorjeva** luulest esilinastub festivalil režissöör **Vladimir Loginovi** dokumentaalfilm «Must film».

JAAAN PEHK JA MÄRT AVANDI FOTO ERAKOGU

Pühapäeval vestlevad Kirjanike Majas aga kaks Euroopa Liidu kirjandusauhinna laureaati **Meelis Friedenthal** ja **Tiit Aleksejev**. Friedenthal loomingu kirjeldades võib kasutada nii sõnu ajalooline, maagiline kui ka õudne. Tema värskem romaan, 2023. aastal ilmunud ja kultuurkapitali proosaauhinna pälvinud «Punkti ümber», mida inspireeris surnute hääli lindistanud eesti päritolu (elu) kunstniku **Friedrich Jürgensoni** elu, viib lugejad 20. sajandi alguse Odesasse, Konstantinoopolisse, Pariisi ja mujalegi.

Ajaloolase haridusega **Tiit Aleksejevi** looming on lahanud Eesti ajalugu väga laias löikes, käsitledes sündmusi nii 14. ja 17. sajandil kui ka keerulisi 1940. aastaid. **Aleksejevi** tuntuim ja mahukaim ilukirjanduslik töö ulatub ajas ja ruumis veelgi kaugemale – Esimese ristsõjani, mida ta on kirjeldanud kolmes romaanis: «Palveränd», «Kindel linn» ja «Müürideta aed».

EESTLASTE PÖGENEMISE LOOD JA LAULUD

Seekordne festival pöörab tavalisest enam tähelepanu ulgüestlastele. Reede õhtul on haruldane võimalus kohtuda ühe tähelepanuväärsema eesti pagulaskirjaniku, luuletaja, kultuuriloolase ja prosaisti **Elin Toonaga**. Olles sunnitud 1944. aastal Eestist põgenema, viis **Toona** elukäik teda

Saksamaale, Suurbritanniasse, Singapuri, Bahamale, Ameerika Ühendriikidesse, ning 2021. aastal jõudis ta tagasi kodumaale. Nõnda erakordne elu on andnud **Toonale** põhjust sellest korduvalt ja eri viisil kirjutada. **Elin Toona** kirjandusliku pärandi olulisusest annab märku tuleva teatrisuve üks võimalikke tähtsündmusi – kirjaniku mälestuste ning autobiograafiliste raamatute «Lotukata», «Kolm valget tuvi», «Ella» ja «Pagulusse. Lugu, elust, sõjast ja rahust» põhjal loodud **Mari-Liis Lille** ja **Priit Põldma** lavastus «Üks helevalge tuvi», mille toob juunis **Uuemõisa** mõisas lavale Eesti Draamateater. **Elin Toonaga** vestlevad Draamateatri näitleja **Teele Pärn** ja kirjandusala juhataja **Ene Paaver**.

Mõttelise jätkuna pagulusteemal astub reede õhtul üles muusikaline koostis «**Ruhnu saare lood ja laulud**». Ansambli uus kontsertkava ning sügisel ilmuv album keskendub tõsiasjale, et tänava moodub 80 aastat suurest põgenemisest **Rootsi**, mille käigus katkes sajandeid kestnud elav kultuuripärand **Ruhnu saarel**. **Ruhnu saare lood ja laulud** kätkes endas läbilõiget unustatud ruhnurootsi viiulimuusikast ja koraalviisidest, mida esitavad pärimusmuusikud **Karoliina Kreintaal** ja **Lee Taul**. Huvitava nüansi annab kontserdile laulja ja jutuvestja **Kairi Leivo**.

LISAKS LUULETAMISELE ON JAAAN PEHK HAKANUD KIRJUTAMA PROOSAT. NÄITLEJA MÄRT AVANDI SATTUS NEIST SÜRREALISTLIKEST LUGUDEST VAIMUSTUSSE JA TULEMUSEKS ON LAVAKAVA, KUS ÜKS KANNAB ETTE TEISE TEKSTE, TEINE LAULAB, VAHEPEAL LAULDAKSE KOOS JA PUBLIK SAAB SELLE JUURES ILMSILT ROHKEM KUI KORRA NAERDA.

ETENDUSKUNSTIDE PILGAR

Nagu tavaks, on festivali esimene päev, 29. mai, noorte päält. Traditsiooniliselt esineb avapäeval luuletaja, prosaisti, dramaturgi ja tõlkija **Jelena Skulska** ja juhendatav teatristuudio «**Poesia sõpruskond**». Tänavune kava tõukub ühest läänemaisest kirjandusloos olulisest motiivist – elust kui unenäost, käsitledes **Shakespeare'i**, **Vii-tingu** ja mõne teisegi klassiku unenäoliselt kaunist loomingu. Seejärel astuvad lavale **Vanalinna Hariduskollegiumi noored luuletajad**, lavakava juhendaja on **Tõnis Rätsep**.

Teatri ja kirjanduse ühendavad ka näitlejad **Eva Koldits**, **Katariina Tamm** ja **Mirko Rajas**, kes esitavad laupäeva õhtul Kirjanike Majas omaenda kirjanduslikke lemmikuid, andes mõnele kirjasõnasse laotatud tekstile hetkelise ja kordumatu tõlgenduse. «Ajatud tekstid ajalikus teatris» on etteaste, kus kirjanduse ja teatrikunstiseosed on lõdvenenud ja teisalt tugevnenud, sest dramatiseeringuks sobivate kirjandusžanride ring on laienenud ja oma tee lavale leiab aina enam ka luule. Selle näitena saab neljapäeval ja reedel **Von Krahli** teatris kaeda **Tartu Uue Teatri** lavastust «**Ma jään kaevu / juurde igavesti jooma**», mille alus on **Ene Mihkelsoni** luule.

PEHK JA AVANDI!

Omamoodi etenduse annavad Kirjanike Majas neljapäeva õhtul muusik ja helilooja **Jaan Pehk** ning näitleja **Märt Avandi**. **Pehk** ja **Avandi** ühendasid mõne aja eest oma loomingulise jõu – põhjuseks tõsiasi, et lisaks luuletamisele on **Pehk** hakanud viljelema üha keskendumalt ka proosat. **Avandi** sattus neist sürrealistlikest

lugudest vaimustusse ja tulemuseks on lavakava, kus üks kannab ette teise tekste, teine laulab, vahepeal lauldakse koos ja publik saab selle juures ilmselt rohkem kui korra naerda.

HeadReadi programm ulatub aga kaugemale vanalinnas asuvatest sündmuspaikadest. Rahvusraamatukogu praeguses peatuspaigas **Narva** maanteel toimub laupäeval kaks väärikat arutelu. Esimene neist puudutab kirjanduse mõju ja rolli ühiskonnas. Raamatute vähenevad tiraažid annavad märku vähenevast lugejaskonnast, kuid kas paberile trükitud sõna asendumine näiteks audiotekstiga kahandab sisulist kaalu? Kirjanduse ühiskondlikust kaalust kogunevad rääkima Eesti Kirjanike Liidu pikaaegne esimees **Tiit Aleksejev**, kirjanduse mitmekülgne eestkõneleja, kirjastaja ja Loomingu Raamatukogu toimetuse liige **Elisa-Johanna Liiv**, ajakirja **Värsk** tegevtoimetaja **Saara Liisa Jõerand** ja Eesti üks tuntumaid kirjandusõpetajaid **Anu Kell**.

Seejärel kogunevad prantsuse keelt mõistvad noored kirjandushuvilised, et arutleda 2023. aasta **Goncourt'i auhinna nominentide** üle. **Goncourt'i** kirjandusauhind on Prantsusmaa kõige olulisem ilukirjanduslik tunnustus, mida on välja antud 1903. aastast.

ELIN TOONA FOTO KRIS MOOR

UKRAINA: VÕIMAS RIIK, TUGEV KIRJANDUS

VENEMAA TÄIEMAHULINE RÜNNAK UKRAINA VASTU 2022. AASTA VEEBRUARIS ÜHENDAS LÄÄNEMAAILMA. UKRAINALE ELATI JA ELATAKSE KAASA, UKRAINAT AIDATAKSE SÕNA JA TEOGA. UKRAINA KAVAST TEEB ÜLEVAATE IGOR KOTJUH.

HeadRead on ukraina kirjandust tutvustanud ka varem. Tuletagem näiteks meelde **Andrei Kurkovi** säravat esinemist 2016. aastal. Kuid tõsi ta on, et 2022. aastast vaatleb läänemaailm ukraina kirjandust senisest pingesamalt, ka selles väljendub solidaarsus.

2022. aastal kevadel ilmus Loomingus esimene Ukraina luulebuket, millest sai iga-aastane traditsioon. Eesti-ukraina luuletaja Katja Novaku eestvedamisel toimub ka tänava selle publikatsiooni põhjal Ukraina luule öhtu. Oma tõlkeid esitavad Maarja Kangro, Igor Kotjuh, Mathura, Katja Novak, Katrin Väli ja Anna Verschik. Esitamisele tuleb Ljubov Jakõmtšuki, Ljudmõla Tarani ja Igor Mitrovi looming. Sõnalisele osale pakub muusikalist vaheldust eesti-ukraina luuletaja ja muusik Irena Peterson-Pavliuk. Sündmusele lisavad kaalu ukraina luuletajad Boriss Hersonski ja Ljudmila Hersonskaja, kellest tuleb juttu järgnevalt. Ukraina kirjasõnale saab kaasa elada maalilise Ukraina kultuurikeskuse hoovis reedel, 31. mail kl 19.

Luuletajapaar **Boriss Hersonski** (1950) ja **Ljudmila Hersonskaja** (1964) elas kuni suure sõja puhkemiseni Odessas. Mereäärne kuurortlinn on pika ajalooga ning ammuast ajast avatud erinevatele kultuuridele. Kuigi vene keelt pruugiti Odessas igal sammul, tabasid Vene raketid ka seda kaunist kohta, mistõttu otsustasid Hersonskid lahkuda kodulinnast juba 2022. aasta märtsis. Sellest ajast alates viibivad nad loomemajades, eelkõige Itaalias ning esinevad üle Euroopa. Boriss töötas piki aastaid psühhiaatri ja psühhiaatriaõppejõuna, avaldades erialaseid õpikuid. Ta kirjutab vene ja ukraina keeles.

Jan Kaus iseloomustab ta loomingut nii: see on küll intellektuaalne ja irooniline – mis võimaldab seda võrrelda Joseph Brodsky loominguga –, ent samas kirglikult, vihaseltki sõja- ja impeeriumivastane.

Ljudmila Hersonskaja (1964) on Moldovas sündinud luuletaja, kes on avaldanud neli luulekogu. Tema luulet on avaldatud kõigis suuremates vene kirjandusajakirjades ning ta ise on tõlkinud ingliskeelset luulet vene keelde, sh Vladimir Nabokovi ja Seamus Heaney loomingut. Kui Borissi luule on nõudlik ja peen vormi osas, siis Ljudmila oma kasutab pigem vabavärssi. Ta kasutab oma luulet selleks, et kirjeldada Vene sõjalise agressiooni mõju Ukraina elule ja inimestele.

2022. aastal ilmus Boriss Hersonski ja Ljudmila Hersonskaja ühine ingliskeelne luulekogu «The Country Where Everyone's Name is Fear» («Riik, kus igaühe nimi on Hirm»). Boris Hersonskit ja Ljudmila Hersonskajat on võimalik näha-kuulda pühapäeval, 2. juunil kl 17 Kirjanike Maja musta laega saalis, kus nendega vestleb siinkirjutaja.

Slava väärtkirjandusele!

BORISS HERSONSKI JA LJUDMILA HERSONSKAJA FOTO ERAKOGU

“

LUULETAJAPAAR BORISS HERSONSKI JA LJUDMILA HERSONSKAJA ELAS KUNI SUURE SÕJA PUHKEMISENI ODESSAS. KUIGI VENE KEELT PRUUGITI ODESSAS IGAL SAMMUL, TABASID VENE RAKETID KA SEDA KAUNIST KOHTA, MISTÕTTU OTSUSTASID HERSONSKID LAHKUDA KODULINNAST JUBA 2022. AASTA MÄRTSIS.

LUULEKAVA TOOB EESTISSE LÄTI-LEEDU KIRJANIKUD

HeadRead jätkab viimaste aastate traditsiooni – festivalile kutsutakse kirjanikke Lätist, Leedust ja Ukrainast. Sellega tihendame literaartide koostööd Läänemere piirkonnas ja tutvustame Euroopa suurema riigi, Ukraina tänapäeva kirjandust, kirjutab Igor Kotjuh.

Hando Runneli kuulus luulerida väidab, et ei saa me läbi Lätita, sama kehtib Leedu puhul. Kolmel Balti riigil on erinev ajalugu, keel ja kultuur, kuid uue ajal olnud mitmeid ühiseid eesmärke, mida on püstitanud ja saavutanud meie rahvad. See kehtib ka Baltikumi kirjanduselu kohta, tuletagem meelde selliseid algatusi nagu Balti assamblee kirjanduspreemia (alates 1994) või almanahhi «No More Amber. The Baltic Literary Review» (alates 2021).

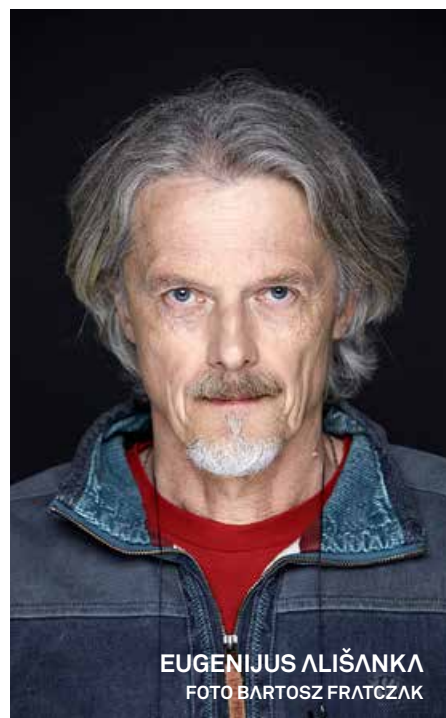
HeadRead toetab samuti Balti koostööd. Sel aastal külastab meid mitu autorit Lätist ja Leedust.

Vilniusest tuleb luuletaja, esseist ja tõlkija **Eugenijus Ališanka** (1960). Jan Kaus leiab, et Ališanka luulet iseloomustab eripärane oskus siduda universaalset ja lokaalset, põimida omavahel postkommunistliku Leedu maastikke ning Lääne-Euroopa kirjandus- ja kultuurilugu. Ališanka värse on võrreldud Zbigniew Herberti loominguga, ta ise on tõlkinud muu hulgas Wisława Szymborska luulet. Eestis napib leedukeelse luule tõlkijaid, mistõttu on eriti hea meel, et Ališanka loominguga tegeleb selline kvalifitseeritud tõlkija nagu Rein Raud.

Leedu autor astub üles koos Läti külalisega, kelleks on Valts Ernštreits (1974) – liivi juurtega

luuletaja, keeleteadlane ja kultuuritegelane. Ta erialane ja loominguline tegevus on tugevasti seotud ka Eestiga – mees on töötanud liivi keele teadurina Tartu Ülikoolis, kus kaitses ka doktori kraadi, ning koostanud eestlastele läti ja liivi keele sõnaraamatuid.

Valts Ernštreitsi luules on liivlaste laulud põimitud tänapäeva tehnoloogiatega. Autor on keeleandekas inimene, kes tõlgib tekste ligi kümne keele vahel, ka enda luulet vahendab ta eesti keelde ise. Üks lüüriline kõrvalepõige: Valts Ernštreitsil on ebatavaline hobi – talle meeldib vurada tsikliga, sellega tuleb ta ka festivalile. Lätlase ja leeduka esinemist kaunistavad Veronika Kivisilla luuletused. Kolm Baltikumi poeetilist häält põimivad omavahel mustreid laupäeval, 1. juunil kl 20 Kloostri Aidas.

EUGENIJUS ALIŠANKA FOTO BARTOSZ FRATCZAK

VERINOORED AIDAS

Nagu juba kombeks saanud, hoiab kirjandusfestival HeadRead kätt pulsil meie kirjanduse lähitulevikul, pakkudes platvormi noortele, kes peavad mingil põhjusel oluliseks otsida eneseväljendust poeetilise keelekasutuse kaudu. Verinoorte platvorm püüab tuua kokku kaks mõnevõrra vastakat jõudu – esiteks usu, et kirjandus, millel on aina visuaalsemas maailmas küllaltki keeruline oma positsioone säilitada, võimaldab maailma siiski nüansirikkalt mõtestada, ning teiseks veendumuse, et kirjandus ei eksisteeri vaakumis, vaid peab muutuvate aegade kohanduma. See tähendab, et ka poeetilise kirjanduse elava esituse roll kasvab tasapisi, ent vääramatult.

Seega pakub verinoorte platvorm vaatajatele võimaluse näha homseid või ülehomsed klassikuid, esinejad aga saavad korraliku avaliku ülesastumise kogemuse. Seekordsel verinoorte kogunemisel on huviliste ees **Richard Jerbach, Katrin Kõuts, Kirke Mänd, Madar Mändoja, Mirt Mändoja ja Katarina Sepp.**

LASTEKIRJANDUSE KAVA ÕPETAB, KUIDAS NAERU TAGASI HOIDA

MIS MAITSEGA ON LAPSED? MILLEST SIILID UNISTAVAD? MIKS HUNDID JÄNESEID TAGA AJAVAD? JA KES, HOIDKU KÜLL, ON KILU-KIISU? INDREK KOFF TEAB. TULGE FESTIVALILE, SAATE KA TEADA!

KUULUTUS-KUULUTUS!

Kõigile lastele ja nende vanematele! Kõigile õpetajatele ja muidu normaalse teele täiskasvanutele! Kohe-kohe algab kirjandusfestival HeadRead. Ja seal, teate, on võimalik mõne päeva jooksul näha, kuulda ja läbi mõelda sada ilmaimet.

Sest kirjandus, see tähendab ju raamatuid. Ja raamatud, need jälle tähendavad, et kõik on võimalik. Kindlasti olete ju lugedes isegi märganud, et raamatus ei pea tingimata kehtima ükski pärismaailma reegel ega seadus. Raamatus võib juhtuda kõikisugu kummalisi asju ja tihtipeale juhtubki.

Aga väga tore on ka see, kui mõnes raamatus juhtub täiesti tavalisi asju, mis võivad ikkagi tunduda ütlemata kummalised ja põnevad.

Neid erilisi ja tavalisi ja hirmsaid ja naljakaid asju saab meie festivalil avastada koos terve trobikonna kirjaniike ja kunstnikega. Osa neist on pärit siitsamast Eestimaalt, mitu tükki aga hoopis kaugemalt. Ent see, kust nad siia õieti kokku tulevad, pole üldsegi oluline, sest kõige tähtsamad on hoopis nende raamatud. Ja need raamatud on ikka pööraselt lahedad, ausõna.

No näiteks. Vaherlaanes Valges Vahermajas elab üks tüdruk. Ta on üheksa aastat vana, tema nimi on Emmi ja tal pole mitte ühtegi sõpra ... peale koduseintel seisvate vanade maalide, millel on kujutatud Emmi esivanemaid. Õnneks oskavad maalitud esivanemad Emmiga rääkida ja talle nõu anda. Ja õnneks kolib naabruses tüdrukust pisut vanem Martin, kellest saabki Emmi esimene tõeline sõber. Sealalt aga kõik alles algab. Paks raamat on paksult täis pööraseid seiklusi, mille kohta saab kõik küsimused ära küsida raamatu autorilt **Maian Kärmasetl**. Kas ta oskab öelda sedagi, miks keegi ei taha Emmile rääkida tema kadunud isast, see selgub juba kohapeal.

Kadunud isaga puutume kokku ka kirjanik **Stefan Booneni** ja kunstnik **Melvini** pildiraamatus «Mis juhtus Leoga?». Teate, mis temaga juhtus? Üks niisugune asi, mis tundub väga õudne ja peaaegu et võimatu, aga niimoodi ometi oli. Leo nimelt tõusis ühel hommikul üles ja avastas, et teda pole enam olemas ... Peeglist ei paistnud enam sama poissi, kes talle sealt alati oli vastu vaadanud. Naabri koer ei haukunud tema peale ja koolis ei pannud teda keegi tähelegi.

Aga õnneks on maailmas olemas vanasõnad, mis ei ole tekkinud tühja

koha peale, vaid on loodud ikka päris olukordade põhjal. Nii oli ka Leo elus tol päeval abi ütlusest, et «kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem». Ta sai tuttavaks pargis elava mehega, kes võttis Leo abistamise oma südameasjaks.

Vanasõnade tähtsusest on väga hästi aru saanud ka meie oma hea ja armas kirjanik, luuletaja, tõlkija, ema, vanaema ja luulekunst suurmeister **Leelo Tungal**. Tema raamatus «Laste maitse» ei sööda üldsegi lapsi, nagu pealkirja järgi võiks arvata! Seal on juttu hoopis tuntud eesti vanasõnadest, aga mitte kuivalt ega igavalt, vaid ühel hoopis eriskummalisel viisil.

Leelo, nagu eespool öeldud, on ju väga osav värsisepistaja ning selles raamatus on ta vanasõnad sisse kirjutanud väga vahvatesse luuletustesse. Naljasoongi on tal sitke, nii et iga luuletuse juures avastad ennast tahes-tahtmata muigamast või lausa kõva häälega naeru lagistamast.

Anti Saar on niisugune kirjanik, kes oskab üllatada. Hiilib mõne täitsa tavapärasena tunduva nurga tagant ligi, ajab käed laiali ja muudkui hüüab: «Ohoo!» Ja lugejal vajubki suu ammu li – kuidas ta ometi niisuguse asja peale tuli? Ma arvan, et Antile endale meeldivad ka üllatused ja et oma raamatutes tahabki ta kõigepealt üllatada iseennast, sellepärast need tema julgus- ja koerustükid nii värsketena välja kukuvadki.

Seekord on Anti võtnud ette «õigesti elamise» reeglid. Ta kirjutab lastele (ja ka vanematele!) näiteks sellest, kuidas istuda ja kuidas astuda, kuidas magama jääda, kuidas ilma telefonita ellu jääda või kuidas naeru tagasi hoida. Kusjuures just see viimane soovitus kuulub lugemise juures marjaks ära, sest kohati on need juht-

nöörid ja õpetussõnad ikka pööraselt naljakad. Nagu ka **Alvar Jaaksoni** joonised, mis sobivad lugude juurde sada korda paremini kui rusikas silmaauku (sest miks peaksid rusikas ja silmaauk õigupoolest kokku sobima?).

Õigesti elama tahab õppida ka Kirbu-Krants, sardiini järele lehkav, rumalavõitu, aga üdini truu ja vapper prügikastikoer, kelle elust on kirjanik **Colas Gutman** ja kunstnik **Marc Boutavant** teinud juba terve raamatusarja. Istuda ja astuda Kirbu-Krants ehk juba oskabki, küll aga ei tea ta täpselt, kuidas käia koolis, tähistada jõule, leida endale peremees, veeta puhkus mererannas või pidada sünnipäeva. Vaeseke ei tea isegi seda, kes on tema vanemad, ega kujuta ettegi, kuidas peaks käima armumine! Kõike seda õpib ta koos oma parima sõbra Kilu-Kiisuga, kellega koos on nad ühes prügikastis sisse seadnud mõnusa kodu.

Elu võib olla raske ja hirmutav, kui sind ümbritseb ohtlik maailm, kus puutud vahel kokku ka lausa pahatahtlike tegelastega. Kui oled ise pealekauba lihtsameelne ja kergeusklik, võib kergesti juhtuda, et lased endal naha üle kõrvade tõmmata. Aga kui sul on soe süda ja julge meel (just nagu Kirbu-Krantsil!), siis triivib su laevuke ka kõige teravamate karide vahelt lõpuks alati rahulikku sadamasse.

Festivali HeadRead külaline on kunstnik **Marc Boutavant**, kes on Kirbu-Krantsile ja tema sõpradele andnud just niisuguse kuju, mille järgi teame neid raamatutest ja animafilmidest.

tunda see üks ja ainus paik, kus tunda ennast kõige paremini – kodu.

Molli rõõmud ja mured on meilegi tuttavad. Võib-olla just sellepärast ongi tema lood meile nii lähedased ja lausa kutsuvad ennast lugema. Kui tahate teada, mismoodi Molli jõule peab, kes on too salapärane Pusa, kelle Molli oma turvalisest kodust avastab, või kelle isevärki jalajäljed ilmusid Molli aeda, siis tulge kohale ja küsige autori enese käest!

Raamatute juures on üks kõige paremaid asju see, et neid lugedes taipame: asjad on väga harva niisugused, nagu need esmapilgul tunduvad. Ikka tuleb ette ootamatusi, mis teevadki elu huvitavaks.

Margus Haava raamatust «Hundiema ühepäjatoidu saladus» leiame hulga just niisuguseid ettearvamatuid loomalugusid. Selgub, et mitte alati ei taha hunt jänest nahka pista, kuigi tagaajamine justkui sellele vihjaks. Saame teada, et siilid ja teodki võivad unistada, ja suurelt! Et lövid võivad teha muusikat ja et elus on üleüldse kõik võimalik. Kirjanikuga koos tuleb lastega kohtuma ka raamatule imearmsad pildid teinud kunstnik **Tuulike Kivestu-Rotella**.

Mari Teede «Ingmar ja meri» on esmapilgul raamat, kus juhtub ainult tavalisi asju. Kui aga jutustada neist nii, nagu see kirjanik teeb, võivad ka tavalised asjad muutuda eriliseks. Võtame või selle, et raamatu täieõiguslikuks tegelaseks on MERI! Meri on nii võimas jõud, et midagi võimsamat on raske ettegi kujutada. Kui sul on niisugune sõber ja kaaslane, siis saab üle igast hädast ja leiab rohtu kõigi murede vastu.

Üks hea uudis on ka noortele, kes lasteraamatuid ehk titekaks peavad (kuigi mõelge veel selle üle, võib-olla otsustate liiga kiiresti!). Meie festivalil saab kohtuda näitekirjaniku **Nathalie Papiniga**, kes on Prantsusmaal üks tuntumaid noortele suunatud teatri tegijaid. Tema näidenditest annavad aimu katkendid, mida kannavad ette Noorsooteatri näitlejad, ja kindlasti on tema käest põnev uurida, milline on elu, olu ja kirjandus sel huvitava maal.

LEELO TUNGLA
RAAMATUS «LASTE
MAITSE» EI SÖÖDA
ÜLDSEGI LAPSI, SEAL
ON JUTTU HOOPIS
TUNTUD EESTI
VANASÕNADEST,
AGA MITTE KUIVALT
EGA IGAVALT, VAI
ÜHEL HOOPIS
ERISKUMMALISEL
VIISIL.

LÄTI NAISED TEEVAD PÜSTIJALA- KOOMIKAT

Esimest korda esineb Tallinnas Läti lavakooslus Naiste Stand-up (Sieviešu standaps). Kümne aastaga on sellest saanud Lätis oluline feminismi ja lavahuumorit ühendav platvorm. Naiste stand-up pakub võimalust naistel rääkida oma muredest ja valusatest asjadest läbi naeru ning terava huumori. Selle platvormi kaudu on end väljendanud hulk mitme eriala kultuuritegijaid kuni Läti kultuuriministri Agnese Loginani.

Festivalipublikut tervitavad rõõmsa feminismiga Berliini ja Riia vahel tegutsen Futuramma, ainulaadse huumorisoone ja teravmeelse lähenemisega Leadyah/Lidija/Lidia/Lidiya/Lydia, prosaist, luuletaja ja näitekirjanik Inga Gaile, keemik ja koomik Marta Vilka ning jõuluvana välimuse ja kahe lapsega Santa. Eestit esindab kavas kirjanik ja tõlki ja Kätlin Kaldmaa.

2. juunil kell 14 Aidas (Vene 14)

LÄTI STAND-UP GRUPP
FOTO ANDA OSINA

MUST FILM

Sveta Grigorjeva (1988) on eesti koreograaf, tantsija ja luuletaja. Juba tema debüütraamat, luulekogu «kes kardab sveta grigorjevat?» (Värske Rõhk, 2013) lõi laineid ja tekitas poleemikat. Grigorjeva julge, irooniline, stereotüüpe torkiv laad toetub autori enda enesetajule – Lasnamäel sündinud, eesti-vene segaperest pärit

naissoost loomeinimesena kõneleb ta ühiskonna äärealadelt, tõrjutute ja veidrike eest, sotsiaalse tuimuse ja üldiseks tunnistatud enesestmõistetavuste vastu, ent tema kõnelaadi jõud on ta tõstnud eesti kaasaegse kirjanduse keskmesse, n-ö Värske Rõhu põlvkonna üheks kõige olulisemaks autoriks.

Grigorjeva taotlusi ja tähtsust on kinnistanud tema värskeim, järjekorras kolmas luulekogu «Frankenstein» (Suur Rida, 2023), mis on tekitanud lausa vaimustunud reaktsioone. Kahtlemata kannab Grigorjeva looming edasi nullindate eesti kirjandust tugevasti mõjutanud sotsiaalselt tundlikku luulelaadi – Jürgen Rooste, Elo Viidingu ja teiste pärandit – ent teeb seda isikupärasel, grigorjevalikul viisil, kutsudes lugejaid üles mängima alatasa kinema kippuvate arusaamadega inimese hingest ja kehast. Grigorjeva kaalukust meie kultuuriruumis võib tänavusel festivalil HeadRead kogeda eriti selgelt, kuna kolmapäeval, 29. mail kl 18 linastub kinos Sõprus eriseanss, kus näidatakse Vladimir Loginovi dokumentaalset linateost «Must film», mis ammutanud inspiratsiooni Sveta Grigorjeva luulest. Lisaks sellele on võimalik näha-kuulda Grigorjevat ennast – laupäeval, 1. juunil kl 15 vestleb ta Piret Jaaksiga.

INDIA ÕHTU

India on eestlase jaoks kauge ja eksootiline, ent ometigi tähtis kultuuriline pingeväli. lüüsed traditsioonid ja mõttemustrid, omapärane arusaam inimesest ja maailmast. Juba 1935. aastal asutati Tartu Ülikooli juures Eesti Akadeemiline Orientaalselts. Idahuvilistele mõeldes toimub HeadReadi raames esmakordselt «India õhtu». Üritusel astub üles uk-

raina juurtega kirjanik ja luuletaja Sergei Solovjov (1959), kellel on ebataoline India-kogemus: alates nullindate keskpaigast elab ta poole aastast Münchenis ja teise poole India džunglis. Magab lageda taeva all, varub toitu loodusest, vestluskaaslasteks linnud-loomad. Kaasas vaid nuga, kaamera ja loomulikult kirjatarbe. Ta loeb enda tekste ja näitab,

nagu ta ise ütleb, loomade fotoportreesid. Ta esinemist toetavad meie enda armastatud kirjanikud, kes on uurinud pingsalt Indiat: Doris Kareva, Mathura ja Hasso Krull. Erinevad süžeed seob õhtul kokku autentne India muusika, mida teevad Leho Rubis (bambusflööt) ja Liina Vainumetsa (tanpuri).

Pühapäeval, 2. juunil kell 16 Aidas

HELI JA KEEL: «BASILISKI KAMMIMINE»

HELI ja KEEL on pikaajaline kultuuri-sündmuste sari, mille eesmärk on tuua kokku sõnalist ja helilist eneseväljendust. Tänavu teeb HELI ja KEEL esmakordselt koostööd kirjandusfestivaliga HeadRead, koondades ühele lavale kolm naist, kes kõik on jätnud jälje nii eesti uuemasse kirjandusse kui ka helikunsti. Tuntud pianist ja muusikapedagoog Kadri-Ann Sumera jõudis 2022. aastal oma ilukirjandusliku debüüdini, palju

positiivset vastukaja pälvinud romaanini «Basiliski lapsed». Temaga hakkavad kirjanduse ja muusika ühendusteid kaardistama flötist Leonora Palu, kes on avaldanud ka kolm luulekogu, ning kirjanik Maarja Kangro. Vestlusringile annab muusikalist värvi kooslus koosseisus Leonora Palu, Kadri-Ann Sumera, Indrek Palu, Iris Oja ja Diana Liiv. Pühapäeval, 2. juunil kl 18 Kirjanike Maja musta laega saalis

KIRJANDUSLIK KÕRTSIKAMMIMINE

Üks korralik kirjandusfestival, nagu HeadRead seda on, võimaldab üsna intensiivset vaimuharjutamist, intelligentseid vestlusi ja ettelugemisi tulvil nädalavahetust – ent sageli eeldab taoline intensiivsus ka tundidepikkust istumist. Õnneks pakub me programm võimalusi korraks jalgu sirutada, keha kõndima lasta. Kõigepealt leiab aset kirjanduslik kõrtsikammimine, mida veavad kirjandusteadlane Elle-Mari Talivee ja luuletaja Sirlu Staub. Jalutuskäigu nimi on laenatud Mihkel Muti

2005. aastal ilmunud samanimelise romaanist, mille peategelane asub läbi kammima oma lemmikkõrtse, et võtta neist igaühes üks kann õlut. Talivee ja Staub nõnda karmile rännakule ei vii, jookide asemel ammutatakse kirjandusloost ja uuritakse, milliste kirjanike missugustes teostes on millised tegelased kuhugi lokaali maاندunud. Kõigile jalutuskäikudele tuleb end eelnevalt kirja panna ja jalutuskäigud algavad Kirjanike Maja eest aadressil Harju 1.

DMITRI KOTJUHI NÄITUS «HEADNÄOD»

Ilma Dmitri Kotjuhi fotodeta ei kujutaks enam festivali HeadRead ettegi. Mitmeaastase koostöö raames kogetud ja jäädvustatud imelistele hetkedele on Kotjuhi talle omase vin-di peale keeranud. Lisaks õhku piltidest suurt soojust – see sobib ideaalselt kokku festivali õhkkonna ja vaimuga. Ei saa ka salata, et nii mõnigi kirjanik on palunud enda tutvustamisel kasutada edaspidi just Dima fotosid. Teiste seas on ta jäädvustanud selliseid kirjanikke nagu Andrus Kivirähk, Kai Aareleid, Tiit Aleksejev, Kristiina Ehin, fs ja Paul-Eerik Rummo, Margaret Atwood, Michel Faber, A. S. Byatt, Jason Goodwin, Boriss Akunin, David Lagercrantz ja Ljudmila Ulitskaja.

Dmitri Kotjuhi koostatud valiku HeadReadi parimatest paladest ootab külalastajaid 27. maist 20. juunini RaRa-s aadressil Narva mnt 11.

FESTIVALI AJAL

RAHVUSRAAMATUKOGU

Dmitri Kotjuhi näitus festivali HeadRead esinejaist

KOLMAPÄEV, 29. MAI

KIRJANIKE MAJA

16.00 Suveöö unenägu: Juhan Viiding. Esitab teatristuudio «Poesia sõpruskond»

18.00 VHK lavakava «Tulime, et jääda»

LASTEKIRJANDUSE KESKUS

10.00 rōdusaalis – Maian Kärmas ja «Manilundila»

10.00 muinasjutupõõningul – Katri Kirkkopelto ja «Molli»

12.00 rōdusaalis – Leelo Tungal ja «Laste maitse»

12.00 muinasjutupõõningul – Marc Boutavant ja «Kirbu-Krants»

NOORSOOTEATER

14.00 Nathalie Papin ja Reeli Pärn

KINO SÕPRUS

18.00 Dokfilm «Must film» Sveta Grigorjeva luulest (režissöör Vladimir Loginov)

NELJAPÄEV, 30. MAI

KIRJANIKE MAJA

16.00 Erkki Koort ja Taavi Kangur

17.00 Chris Carter ja Aleksandr Popov

18.00 Sigrún Pálsdóttir ja Rahel Aerin Eslas

19.00 Valerio Magrelli ja Maarja Kangro

20.00 Jaan Pehk ja Märt Avandi

LASTEKIRJANDUSE KESKUS

10.00 rōdusaalis – Anti Saar ja Alvar Jaakson ja «Kuidas istuda, kuidas astuda»

12.00 rōdusaalis – Mari Teede ja «Ingmar ja meri»

12.00 muinasjutupõõningul – Margus Haav ja Tuulike Kivestu-Rotella ja «Hundiema ühepajatoidu saladus»

VON KRAHLI TEATER

19.00 Tantsulavastus «Ma jään kaevu / juurde igavesti jooma»

MUJAL LINNAS

18.00 Kirjanduslik kõrtsikammimine. Elle-Mari Talivee, Sirlu Staub (Harju 1)

REEDE, 31. MAI

KIRJANIKE MAJA

16.00 Elina Backman ja Helen Pärk

17.00 Urmas Vadi ja Sven Mikser

18.00 Lucy Worsley ja Tauno Vahter

19.00 Elin Toona, Teele Pärn ja Ene Paaver

20.00 Ruhnu saare lood ja laulud. Kairi Leivo, Karoliina Kreintaal, Lee Taul

LASTEKIRJANDUSE KESKUS

10.00 rōdusaalis – Marc Boutavant ja «Kirbu-Krants»

10.00 muinasjutupõõningul – Katri Kirkkopelto ja «Molli»

11.30 rōdusaalis – Stefan Boonen ja Melvin «Mis juhtus Leoga?»

11.30 muinasjutupõõningul – Marc Boutavant ja «Kirbu-Krants»

13.00 rōdusaalis Stefan Boonen ja Melvin «Mis juhtus Leoga?»

UKRAINA KULTUURIKESKUS

19.00 Ukraina luule õhtu. Katja Novak, Igor Kotjuh, Katrin Väli, Mathura, Maarja Kangro, Anna Verschik, Boriss ja Ljudmila Hersonski jt. Laulab Irena Peterson-Pavliuk

VON KRAHLI TEATER

19.00 Tantsulavastus «Ma jään kaevu / juurde igavesti jooma»

LAUPÄEV, 1. JUUNI

KIRJANIKE MAJA

13.00 Pirkko Saisio ja Triin Tael

14.00 Tove Alsterdal ja Jason Goodwin

15.00 Piret Jaaks ja Sveta Grigorjeva

16.00 Dörte Hansen ja Barbi Pilvre

17.00 Ajatud tekstid ajalikus teatris: Katariina Tamm, Eva Koldits, Mirko Rajas

18.00 Thomas Erikson ja Neeme Raud

19.00 Robin Robertson ja Jan Kaus

20.00 Hullunud Tallinn

RAHVUSRAAMATUKOGU

12.00 Arutelu «Kirjanduse mõjust»: Elisa-Johanna Liiv, Tiit Aleksejev, Saara Liis Jõerand, Anu Kell

14.00 Noorte Goncourt

AIT

16.00 Verinoored. Richard Jerbach, Katrin Kõuts, Kirke Mänd, Madar Mändoja, Mirt Mändoja, Katarina Sepp

18.00 Nice-luule: Elo Viiding, Rika Tapper, Janika Läänemets, Maryliis Teinfeldt-Grins, Mirjam Parve

20.00 Eugenijus Ališanka, Valts Ernštreits ja Veronika Kivisilla

MUJAL LINNAS

12.00 Josef Katsi jalutuskäik (Harju 1)

14.00 Josef Katsi jalutuskäik (Harju 1)

PÜHAPÄEV, 2. JUUNI

KIRJANIKE MAJA

12.00 Tina Harnesk ja Heidi Iivari

13.00 Krisztina Tóth ja Lea Kreinin

14.00 Tiit Aleksejev ja Meelis Friedenthal

15.00 Anneli Jordahl ja Saara Mildeberg

16.00 Iida Turpeinen ja Piret Pääsuke

17.00 Ljudmila ja Boris Hersonski ning Igor Kotjuh

18.00 HELI ja KEEL. «Basiliski kammimine». Vestlusring: Kadri-Ann Sumera, Leonora Palu, Maarja Kangro. Musitseerivad Leonora Palu, Kadri-Ann Sumera, Indrek Palu, Iris Oja, Diana Liiv

AIT

14.00 Naiste *stand-up*. Kätlin Kaldmaa, Inga Gaile, Futurmamma, Marta Vilka, Leadyah/Lidija/Lidia/Lidiya/Lydia, Santa

16.00 India õhtu: Sergei Solovjov, Doris Kareva, Mathura, Hasso Krull, Leho Rubis, Liina Vainumetsa

PÜHAVAIMU KIRIK

14.00 Luulemissa: Eugenijus Ernštreits, Valts Ališanka, Robin Robertson, Philip Meersman, Katrin Väli, Kalju Kruusa, Aare Pilv. Musitseerib Krista Citra Joonas